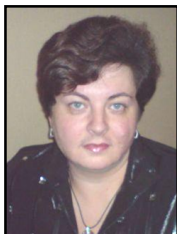

*Дробот О. А.,
науковий співробітник
Іванюшева Н. В.,
науковий співробітник*

ОСОБЛИВОСТІ ДВОМОВНИХ ПРОГРАМ

Анотація

У статті представлено огляд двомовних програм, які використовуються у США, Європейській спільноті; описано специфіку, види, типологію та зміст програм; розкрито зміст поняття «імерсія» та її види; зосереджено увагу на змістових особливостях побудови двомовної програми (американської жестової мови та словесної).

Ключові слова: двомовна програма, друга мова, імерсія, мовне занурення, перша мова, повна двомовність, часткова двомовність.

Двомовність привертає увагу не лише політиків, соціолінгвістів, психологів, а й педагогів, оскільки низці розвинених країн притаманна освіта, розвиток якої передбачає формування особистості, набуття нею інформації, знань, умінь, навичок на основі двох мов і культур. Сьогодні до 40 країн світу (остання – Угорщина у 2009 р.) визнали національні жестові мови у якості державних. Значна кількість нечуючих дітей – представників лінгвістичних меншин під час вступу до шкільного навчання не оволодівають державною (словесною) мовою, тому у суспільстві виникає нагальна потреба використовувати доступну і зрозумілу мову, якою є природна жестова мова у навчально-виховному процесі в умовах слухової депривації. Зважаючи на це, напрацьовані різноманітні двомовні програми.

Зокрема, істотною рисою програм у США, Канаді та ін. є імерсійні програми (у більшості випадків *імерсія* трактується як тривале занурення учнів у середовище другої мови при виключеному або незначному використанні рідної мови і розглядається як поняття, яке є тотожним БН).

Різні дослідники по-різному визначають сутність імерсії: від «безкомпромісного занурення у чужорідний засіб пізнання світу,

тобто, у другу мову, яка є невідомою для учня» [2] до «форми білінгвального навчання, при якому учні, які говорять мовою більшості населення (англійською), частково навчаються засобами другої мови і частково засобами першої» [2]. Розрізняють, передусім, «ранню», «пізню», а також «тотальну» або «часткову» імерсію.

Рання імерсія розпочинається на дошкільному етапі і передбачає навчання усім предметам другою мовою, при зберіганні природної комунікації рідною мовою з найближчим оточенням учня у позаурочний час.

Тотальна (або повна) імерсія передбачає вивчення усіх дисциплін другою мовою, тоді як часткова імерсія обмежується певним набором предметів, які вивчаються у білінгвальному режимі.

У деяких школах, де імерсія розглядається як спеціальний метод БН (цей метод вважається найуспішнішим зразком для вивчення іноземної мови), завдяки чому досягається високий рівень знань при одночасному глибокому засвоєнні учнями предметного змісту окремих дисциплін, які викладаються за допомогою іноземної мови.

У США білінгвізм повністю не виступає у якості мети білінгвальної освіти. З одного боку, для мовних меншин підтримка білінгвізму у процесі двомовного навчання є необхідною лише для повного засвоєння другої мови, а, відтак, для успішної інтеграції у домінуючу культуру, оскільки після отримання шкільної освіти неучучих учень може послуговуватись і другою мовою, якщо цього вимагатиме його професійна діяльність. З іншого боку, для представників більшості, які засвоюють мову меншості, яка є, водночас, «світовою» мовою, БН може виступати у якості мети двомовної освіти, тому що у майбутньому вільне володіння другою мовою є обов'язковим чинником у професійній діяльності, особистісному розвитку.

Детальний аналіз білінгвальних програм Канади, США та ін. свідчить, що в цих країнах білінгвальна освіта може виступати як інструмент збереження мови лінгвістичної меншини.

У всіх країнах, де національна жести́ва мова визнана у якості державної, притримуються думки, що вивчення ЖМ є дуже вигідним для країн і з культурної, і з економічної точок зору, оскільки оволодіння громадянами країни будь-якою іноземною мовою є вагомю частиною так званого «людського капіталу» нації.

У педагогічній літературі зустрічаємо спроби узагальнити світовий досвід двомовної освіти і класифікувати існуючі білінгвальні програми. Найвідомішими є класифікації, де двомовні програми

поділяються на так звані: перехідні, збагачені та програми мовної підтримки.

Перехідні програми розраховані, передусім, на учнів етнічних меншин, і націлені на підготовку учнів до навчання офіційною мовою країни, якою вони не володіють, коли приходять до школи. Ця програма є однією з найрозповсюдженіших програм для вихідців із етнічних (лінгвістичних) меншин у США та Канаді. У ході цих програм рідна мова учнів використовується тимчасово перед повним переведенням учнів на навчання другою мовою. У якості другої мови для учнів національних меншин Канади виступає англійська або французька мова (залежно від регіону розташування школи і офіційної мови провінції). Найсуттєвішим недоліком програм цього типу є порушення педагогічних принципів двомовної освіти, що криється у недорозвиненні навичок володіння рідною мовою, яке тягне за собою недорозвинення навичок володіння другою і значне відставання у навчанні.

Перехідні двомовні програми поділяються на:

- ранні перехідні двомовні програми: які відзначаються тим, що перехід на двомовне навчання відбувається за два роки, впродовж яких дитина інтенсивно опановує другу мову;
- пізні перехідні двомовні програми або розвивальні перехідні програми. Відзначаються поступовим переходом на навчання двома мовами через п'ять-шість років навчання. Основна мета – спочатку розвинути навички грамотного володіння рідною мовою, а згодом перенести ці навички на другу мову.

Виникнення таких програм є типовим прикладом однобокого підходу до двомовної освіти, коли, з одного боку, її метою стає безкомпромісна асиміляція національних меншин у панівну культуру із повною втратою своєї етнічної ідентичності, з іншого боку, – негативним чинником є психологічна травма учнів національних меншин, які соромляться свого походження і належності до свого етносу.

Програми мовної підтримки розраховані на учнів мовних меншин, які не володіють офіційною мовою. Визначною рисою цих програм є бережне ставлення до рідної мови, яка на початковому етапі є пріоритетною. За ознакою тривалості періоду використання рідної мови у навчально-виховному процесі такі програми поділяються на «короткотривалі» (2 – 3 pp.), «програми середньої тривалості» (3 – 4 pp.), «довготривалі» (6 – 8 pp.). «Довготривалі» програми мовної підтримки належать до «збагачених» програм, коли перша мова

додається до першої, а не витісняє її.

Опоненти цього підходу стверджують, що пізнє входження учнів до середовища другої мови і культури суттєво перешкоджає їхній інтеграції у домінантне соціокультурне середовище. Втім, досвід двомовної освіти багатьох шкіл, де перехід на навчання другою мовою відбувається поступово і лише після третього року навчання, підтверджує, що за умови наявності середовища другої мови, використання рідної мови не шкодить засвоєнню другої.

Варто наголосити, що канадським аналогом американських програм мовного збагачення є програми імерсії, у яких учні, які засвоюють французьку мову переслідують не лише прагматичні цілі, але й залучаються до усіх аспектів невідомої їм культури.

До програм мовного збагачення можна також віднести двосторонні двомовні програми у США, а також програми європейських шкіл. Але, на нашу думку, найбільша реалізація ідей полікультурного виховання у світовій практиці білінгвальної освіти відбувається саме в процесі двосторонніх програм, де здійснюється активний діалог ідей, навчальних і життєвих стилів, традицій і культур учнів, представників мовної меншини і більшості.

Двомовні програми провадять навчання за двома варіантами:

- більшість загальноосвітніх предметів викладають вчителі, котрі є носіями другої мови і які володіють першою мовою. Якщо ученє ставить питання рідною мовою, вчитель відповідає другою й навпаки;

- предмети з вивчення рідної мови покращують рівень мовних умінь. Цей тип програм загальноосвітні предметине викладаються рідною мовою. Заняття другою мовою є більш зосередженішими на змістипредмета, ніж на особливостях мови, таких як граматика тощо.

Двосторонні програми або програми двомовного занурення. Ці програми передбачають, що носії обох мов навчаються разом в одній аудиторії. Основна мета – вивчити мову одного. Викладач подає навчальний матеріал обома мовами. У двосторонній програмі учнімовних меншин стають двомовними так само, як і учні, чия мова є мовою більшості.

Дослідження М. Томаса та Ф. Кольєра та ін. визначили, що найефективнішими є двосторонні програми. Зокрема, Дж. Лопес та М. Ташакорі в аналітичному звіті про двосторонні двомовні програми стверджують, що вони сприяють компромісу між рідною мовою та другою мовою. Вони підтверджують, що навчання рідною (першою) мовою ніяк не шкодить набуттю умінь вільного спілкування другою.

Двосторонні навчальні програми допомагають учням набути двомовних умінь. Ці програми є надзвичайно ефективними, бо використовують лінгвістичний та культурний досвід учнів різних мовних груп, міжпредметні зв'язки. Більшість навчальних закладів закордоном обирають двосторонні навчальні програми як найефективніші, оскільки вони є корисними не лише для нечуючих учнів, а й чуючих різних мовних груп.

За відповідних умов навчання і виховання, програми цього типу сприяють найбільшому паритету культур. Програми європейських шкіл також зберігають паритет рідної та нерідної культур, інколи навіть більшої мірою, ніж американські двосторонні програми, в процесі цих програм завжди відбувається взаємний обмін рідними культурами учнів, носіїв різних мов.

З точки зору дидактичної організації і соціального контексту деякі дослідники двомовної освіти здійснюють спроби обґрунтувати нові підходи до її класифікації. Наприклад, виокремлюють такі, які базуються на основі наступних чинників: вибір мови навчання, послідовність вивчення мов, час, відведений на вивчення кожної з мов, культурна основа навчального плану, функціональне співвіднесення мов навчання з іншими предметами, належність учителя до етнічної (лінгвістичної) групи і його компетентність у мові цієї групи, оптимальний відбір змісту двомовної освіти [1, 3].

Характерними особливостями соціального контексту білінгвальної освіти вчені вважають показники: соціальний статус носіїв мов; політичний, економічний і культурний престиж етнічних (лінгвістичних) груп; соціальна взаємодія мовних колективів та ін.

Інколи пропонується установити зв'язок між організаційно-дидактичною характеристикою освітнього процесу і соціальним контекстом його розвитку. До чинників соціального контексту відносять: політичні (освітня політика, інтереси соціальних груп), економічні (зайнятість і оплата праці вчителів та персоналу школи), соціологічні (структура громади), психологічні (стиль педагогічного керівництва, емоційна атмосфера у класі та ін.), лінгвістичні (розповсюдженість і статус етнічної (лінгвістичної) мови – кількість її носіїв) соціокультурні (вплив релігії і культури), а також оптимальний відбір змісту двомовної освіти [4].

До прикладу, Дж. Макі (1978) пропонує для конструювання білінгвального навчального плану такі параметри, як мовна ситуація в сім'ї, характеристика навчального плану, життєвий простір дитини, функції і статус мови. Також існує класифікація двомовних програм,

розроблена на основі соціолінгвістичного аспекту мови, ключовим чинником якої є питання того, чи сприяє білінгвальна програма збереженню рідної мови чи веде до її втрати. У залежності від цих параметрів деякі автори пропонують наступні види двомовної освіти:

- білінгвізм, який веде до витіснення рідної мови;
- білінгвізм, спрямований на оволодіння письмовою основою другої мови; часткова двомовність, коли гуманітарні предмети викладаються двома мовами, а природничі науки – лише словесною офіційною мовою;
- повний білінгвізм, який передбачає рівноправне вивчення двох мов, коли при збереженні рідної культури засвоюється домінуюча[5].

Окрім перехідних, підтримуючих, збагачуючих програм Фішман, Фтенакис, Хорн та ін. запропонували наступну класифікацію білінгвальних програм відповідно до тлумачення мови як соціальної функції:

1. Програма «зустрічі» – одночасне застосування двох мов при використанні калькованого жестового мовлення (Німеччина).

2. Програма «партнерства» – дві мови застосовуються окремо одна від одної, виховується міжкультурна толерантність. В школах вводяться додаткові культурно-орієнтовані дисципліни.

3. Програма «посередництва» – практичний досвід різних країн (англомовних й т. п.) Вивчення мови, що за характером відповідає комунікації в певних ситуаціях – діловій, політичній, туристичній сферах.

4. Дублююча (супроводжуюча) програма використовується на початковому етапі; один і той самий зміст пред'являється за допомогою двох мов).

5. Адитивна (доповнююча) програма (основне пояснення предметного змісту відбувається рідною мовою, а додаткова інформація – словесною).

6. Паритетна програма (рівноправне використання двох мов).

7. Витісняюча програма (головну роль відіграє словесна мова).

Ключовим питанням, що потребує вирішення при проектуванні двомовного навчання є проблема взаємодії чинників:

- функціонування двох мов у процесі реалізації суспільно-комунікативних потреб;
- взаємодія структур мов, що контактують у межах колективу носіїв двох систем комунікації.

Білінгвальне навчання є не лише мовним розвитком, а, й передусім, є цілеспрямованим процесом залучення до світової

культури засобами рідної та іноземної мов, коли іноземна мова виступає в якості способу пізнання світу, спеціальних знань, засвоєння культурно-історичного та соціального досвіду різних культур та народів.

БН є механізмом формування особистості, відкритої до взаємодії з оточуючим світом, оскільки у процесі БН другу мову розглядають не лише як засіб повсякденної комунікації, але і як інструмент пізнання світу спеціальних знань, у результаті досягають високого інтегративного рівня мовної та предметної компетенції нечуючого вихованця. БН сприяє розширенню загальноосвітнього кругозору учнів завдяки порівняльному аналізу іншомовних культур, формуванню у них толерантного ставлення до альтернативних поглядів, пов'язаних із національною специфікою різних народів, стимулює необхідність подальшої самоосвіти та саморозвитку, що є необхідною умовою професійної діяльності у сучасному світі. Втім, досягнення всіх цілей можливе лише тоді, коли буде правильно підібрана модель білінгвального навчання, яка пропонує брати до уваги потреби і можливості суспільства та учнів.

Вивчення світового досвіду БН дозволяє нам зробити висновок, що для успішного розвитку БН у розвинених країнах світу, його основними цілями є якісна інтеграція представників мовних меншин до культури більшості при збереженні рідної мови та спільностної ідентичності, а також інтеграція представників більшості у світовий багатокультурний простір. Ми вважаємо, що зазначеним цілям відповідають гуманістичний соціокультурний (відкриті) підходи двомовної освіти, які реалізуються в процесі «довготривалих» програм мовної підтримки та двосторонні двомовні програми.

Термін «Програма двомовного навчання з використанням двох мов – словесної та національної жестової мови» означає програму часткової інтерналізації за умови систематичного інструктування вербальною і національною жестовою мовами. За програмою двомовного навчання, розробленою для дитячих садків і учнів 12-гокл., навчання здійснюється двома мовами. Інші предмети також мають викладатися двома мовами. Культурне виховання в межах навчального закладу, тобто виховання необхідних навичок і типових реакцій, також засноване на принципах двомовного навчання.

Двомовна програма є комплексною і багатогранною. Вона забезпечує багате середовище, яке покращує вивчення мов, культур, і є змістовним викладенням дисципліни по суті. Двомовне навчання за програмою передбачає інтенсивне використання продуктивних

мовних середовищ, що гарантують високий рівень академічних знань і багатий культурний досвід, які здатні максимізувати можливості учнів у процесі пізнання.

Ефективними двомовними навчальними середовищами є середовищами, в яких:

- задовольняються особисті і колективні потреби учнів;
- створюється сприятливий клімат, який спонукає до ризику і рішучості;
- застосовуються різні методи навчання;
- підтримується зв'язок із попередніми знаннями і досвідами;
- існує доступ до широкого використання моделей мови;
- підкреслюється функціональне використання двох мов;
- для користування рекомендуються якісні мультимедійні, друкувальні й інші ресурси із цільовим призначенням роз'яснення змісту, розуміння навчального матеріалу.

Двомовна програма потребує середовища, яке зумовлює постійне вживання мов з метою комунікації, заради особистого задоволення і навчання. Учні мають можливості навчатися систематично вживати мову, задовольняти свої потреби, інтереси, розвиваючи свої здібності на базі змістовного продуманого навчального матеріалу. У двомовній програмі, процес засвоєння предметної бази, інструктаж з мовлення і культурна інформація часто переплітаються, що сприяє ефективному оволодінню мовою.

Підхід на основі двомовного навчання базується на передумові, що добре оволодіння НЖМ полегшує оволодіння словесною мовою. У такому середовищі, важливо, щоб словесна мова використовувалася лише для читання і написання; НЖМ – це мова щоденного спілкування між учнями в класі, а також головна мова інструктування. Обидві мови необхідно відокремлювати і розрізняти за функціями з метою ефективнішого навчання за цією програмою. Обидві мови отримують рівний статус, а можливості їх використання максимізовані на всіх стадіях навчання.

Вивчення мови є активним процесом, який починається від народження і триває все життя. Мова засвоюється студентами на різних етапах зростання з різним успіхом. Причому, знання накопичуються поступово. Учні закріплюють набуті мовленнєві здібності і застосовують знання у нових і складніших контекстах з вищим рівнем вимог. Помилки є невід'ємною частиною процесу оволодіння мовою. Навчаючись, вони експериментуватимуть з новими мовленнєвими структурами і словниковим запасом, користуючись

особистими потребами/репертуаром, і, вживаючи їх у різноманітних контекстах, учні розвиватимуть професійні мовні навички.

Більшість дітей оволодівають власним запасом мовленнєвих навичок, оволодіваючи своєю першою мовою у період дошкільного віку. Багато з набутих навичок застосовуються у новому навчальному процесі, запропонованому програмою двомовного навчання. Відповідно, оволодіваючи новою мовою, учні поступово пристосовують набуті мовні навички в процесі вивчення своєї першої мови. Невпинний, паралельний розвиток двомовних навичок або навичок володіння додатковими мовами, прискорюється завдяки методиці двомовного програмування. Можливості для оволодіння лінгвістичним арсеналом знань і практичними навичками одночасно обох мов в цій програмі максимізовані.

Для глухих дітей, чії батьки поверхово володіють жестовою мовою. Процес навчання, зазвичай, відбувається без труднощів і має успіх. Багато глухих дітей, втім, приходять до школи з початковими знаннями жестової мови, або без навичок вільного жестового мовлення, – і майже зовсім не знають словесної мови. Для таких дітей, навчання вільно розмовляти першою мовою є найважливішим. ЖМ посідає перше місце серед найчастіше вживаних перших мов, тому що вона є візуальною, асимільованою і є легкою для розуміння; вербальна ж мова є усною, і надзвичайно важко сприймається глухими дітьми раннього віку. Взагалі, чим ефективніше дитина спілкується ЖМ, тим успішніше вона оволодіває процесом читання і письма СМ.

Розвиток навичок спілкування є важливою передумовою ефективнішого навчання за вказівками двомовної програми. Розвиток навичок концентрування уваги, правильного висловлювання, читання, письма, товариських стосунків. Ці навички взаємопов'язані і взаємозалежні; добре володіння хоча б однією із цих навичок зміцнює і підтримує всі інші. Досконале володіння цими розмовними навичками зумовлює розумні мовленнєві реакції, тому заняття націлюються на розвиток мовних навичок у широкому обсязі і широкому контексті.

Інструкування другою мовою посилює комунікативний аспект, підкреслюючи важливість настанов. В двомовній програмі учні потребують допомоги, оскільки вони намагаються розуміти думки, ідеї і вчать висловлювати почуття двома мовами. Точність висловлювання текстом або жестом, хоч і важлива для правдивої передачі інформації в процесі спілкування, все ж відіграє другорядну роль у комунікативному процесі. Аспект комунікативності вимагає

зв'язку між точністю передачі інформації і ефективністю комунікації, але не вимагає суворих форм висловлювання і абсолютної точності.

Інформування учнів про стратегії вивчення мови ефективно впливає на процес оволодіння мовою за програмою. Розділ «Загальні відомості про мову» гарантує успіх в отриманні необхідних знань про мову учням всіх рівнів акредитації, допомагає оволодіти стратегіями вивчення мови.

Мова і культура інтенсивно переплітаються. Мова – це унікальний засіб, за допомогою якого культурна інформація має можливість розповсюджуватися; культура впливає на лінгвістичні форми і зміст. Учні, що навчатимуться за двомовною програмою, пізнають широкий спектр культурного надбання і отримують корисні поради фахівців. Уроки надають можливість учням досліджувати і вдосконалювати їхні культурні пласти, набувати досвіду і знайомитися із членами шкільного товариства, місцевої спільноти і культурними досягненнями різних куточків світу. Тема культури вивчає динамічну природу культури, досліджуючи її різноманітність, неповторність та історичність. Тема також надає можливості дослідження подібностей і відмінностей між світовими культурами.

З метою ефективної діяльності на світових ринках, в бізнесі та суспільному житті виникає потреба у володіння комунікативними мовленнєвими навичками як на рівні міжособистісного спілкування, так і в команді, а також – потреба у глибоких знаннях і розумінні культур світу. Програма двомовного навчання забезпечує багатим середовищем, надаючи цінні знання і виховуючи навички і звички, необхідні для становлення особистості громадянина. Програма створена з метою підтримки інтелектуального, соціального, емоційного, творчого, лінгвістичного і культурного розвитку учнів на основі програми двомовного навчання українською та УЖМ.

Концепція Програми двомовного навчання гарантує оволодіння мовою, культурою і предметно-практичною базою. Програма складається із поступових рівнів необхідних знань, навичок і звичок у розрахунок на учнів, які раніше (з дитячого садка) не були знайомі з національною жестовою мовою. Втім, учням, які вже знайомі з ЖМ, буде також корисно перевірити свої набуті знання, використовуючи програму.

Навчання відбувається у вигляді прогресу окремих навчальних підпрограм для учнів різного віку, починаючи з дитячого садка і закінчуючи 12-м кл. Ця прогресія якнайкраще відображає розумовий розвиток учнів під час навчання. Результати гарантовані кожним

ступенем цієї прогресії, вони відбивають саме ті знання, навички і звички, якими учні повинні оволодіти. Наприкінці кожного ступеню учні мають продемонструвати успішність оволодіння черговим ступенем і вміння поєднувати набуті знання із знаннями попередніх ступенів. Загальні і специфічні вимоги до успішного навчання протягом виконання всієї програми посібника подані в цілісній формі як на основі розкладу, так і поза ним. Досягнення позитивних результатів на кожному рівні навчання двома мовами за програмою не є обов'язком вчителя. Такий позитивний результат можна досягти серією практичних занять, передбачених самою програмою.

Мистецтво мовлення вивчається паралельно з «Програмою навчання мистецтву мовлення українською мовою». Складність курсу «Загальний розділ мови» подібна до складності підпрограми «Програма навчання мистецтва мовлення словесною мовою», і навпаки, підпрограма «Специфічний розділ мови» адаптована і скорочена для викладання НЖМ. Таким чином, пояснення обома мовами супроводжують загальні знання про мову, навички і уявлення.

Підпрограма «Специфічний розділ мови» знайомить із лінгвістичними елементами мови НЖМ, які учні забор'язані добре вивчити; підпрограма «Загальний розділ мови» знайомить з контекстом і метою використання мови, а також із обсягом знань, необхідними навичками і уявленнями, які студенти мають розвивати. Ці два розділи необхідно вивчати паралельно, щоб мова, яку вони вивчають, стала тією мовою, яку б вони бажали застосовувати у своєму житті.

Практичні заняття. Це розділ практичних рекомендацій із застосування специфічних мовних зворотів, які передають специфічні лексичні значення. В ньому вивчаються важливі лінгвістичні структури і елементи, які допоможуть учням успішно вивчити базову лексику.

У розділі накреслені головні предметні області і/або питання для їхнього практичного вивчення відповідно кожному із рівнів акредитації і з використанням пояснень УЖМ.

Культура. Розділ культури прискорює процес засвоєння необхідних знань, навичок і уявлень про свою особистість, культуру глухих, товариство глухих і весь світ.

Підрозділи загального розділу даного курсу мають широкий зміст, формуючи базу всієї програми. Кожний із підрозділів загального розділу накреслює окреме ключове питання, яке надалі

розкривається. Підрозділи загального розділу містять головні завдання для учнів дитсадків і шкіл до 12-го класу, які вони мають виконати.

Програму двомовного навчання розроблено з метою різнобічного розвитку молодшої особи, тобто сприяє її соціальному, емоційному, моральному, інтелектуальному і творчому становленню. З метою досягнення такого розвитку програму складено із семи підрозділів загального розділу:

1. Учні користуватимуться НЖМ і робитимуть переклад, висловлюючи свої враження, погляди, почуття і розповідаючи про свій досвід.

2. Учні користуватимуться НЖМ, робитимуть переклад, висловлюючи свої враження, погляди, представляючи свою позицію і розуміння матеріалу, висловлюючи критичне ставлення до літературних текстів і засобів масової інформації.

3. Учні використовуватимуть НЖМ для спілкування у колективі, висловлення своїх критичних поглядів і позицій стосовно ідей і інформації.

4. Учні говоритимуть НЖМ для самовираження, висловлення своїх точок зору і позицій для кращого взаєморозуміння і розвитку позитивних якостей спілкування.

5. Учні спілкуватимуться НЖМ, висловлюватимуть НЖМ свої погляди і позиції під час проведення святкових заходів, які зміцнюють товариства.

6. Учні вивчатимуть НЖМ разом з українською на професійному рівні і вживатимуть НЖМ компетентно і впевнено у різноманітних ситуаціях спілкування, а також для особистого задоволення і подальшого вивчення.

7. Учні отримають можливість ознайомитись із культурою заради особистого розвитку/отримання досвіду і задоволення. А також для того, аби мати можливість брати участь в житті суспільства і робити особистий внесок у незалежне і багатокультурне світове товариство.

Вивчення мови найкраще тоді, коли учні активно вживають мову з цільовим призначенням. У класах з навчанням за двомовною програмою учні мають можливість оволодівати цими двома мовами, виконуючи білінгвальні завдання.

Загальні відомості охоплюють знання, навички і поведінку, які розвиваються за рахунок систематичного мовлення НЖМ. Загальний розділ мовлення і Загальні відомості про мову вивчаються паралельно

з підрозділом «Програма вивчення мистецтва мовлення словесною мовою».

У «Специфічних відомостях про мову» подано лінгвістичні елементи, якими учні мусять оволодіти, вивчаючи НЖМ, а також кількісні дані всіх навчальних рівнів. Стратегії вивчення мови, використання мови і загальні відомості про мову також внесено до програми.

Такий підхід означає, що всі пояснення навчального матеріалу зосереджені на розвиткові, головним чином, суттєво важливих знань, навичок і поведінки, які характерні для обох мов.

Основні положення підрозділу про мистецтво мовлення українською мовою полегшують інтегрований, контекстуалізований підхід до вивчення мови. Ці положення також стосуються вивчення мов, вони однакові як для програми вивчення української мови, так і для програми вивчення НЖМ, і сприяють спільному, і інтегрованому підходу для надання рекомендації з вивчення мови.

Рівні оволодіння мови:

1. Учні спілкуватимуться в колективі НЖМ, висловлюючи свої враження, погляди і позиції НЖМ і, маючи на меті, навчитися правильно висловлювати думки, ідеї, почуття, розповідати про свій досвід.

2. Учні спілкуватимуться НЖМ в колективі, висловлюватимуть свої враження, погляди і позиції, навчаючись правильно розуміти прочитане, відповідати особисто і висловлювати критичні зауваження щодо літературних творів і засобів масової інформації.

3. Учні навчатимуться спілкуватися НЖМ в колективному оточенні та висловлювати свої враження, думки, погляди і позиції з метою навчання чіткості і артистичності висловлювання, виховання в собі комунікативних навичок.

Підбір тієї чи іншої білінгвальної програми має відбуватися з урахуванням організаційно дидактичних питань: вибір першої мови навчання; послідовність вивчення мов; час, який відводиться на вивчення кожної із мов; культуроцентрична побудова освітніх програм; функціональне співвідношення мов при вивченні окремих предметів; належність вчителя до певної мовної групи, його компетентність у відповідній мові й культурі.

Для повноцінного розвитку нечуючої особистості в сучасних умовах міжкультурної взаємодії двомовні програми, на нашу думку, мають відповідати наступним вимогам:

1. Навчання читання і письма другою (словесною) мовою має

передувати навчання доступною і зрозумілою комунікацією(засобами ЖМ) як основи для вивчення другої.

2. Перехід на навчання другою мовою має відбуватися усвідомлено і поступово.

3. Використання рідної мови у навчально-виховному процесі не має припинятися після початку навчання СМ.

4. Навчальні плани мають спиратися і на культуру відповідної лінгвістичної меншини.

5. Обов'язкова участь нечуючих вчителів – носіїв національних ЖМ як моделей для наслідування нечуючими учнями.

6. Вчителі, які здійснюють викладання, мають достатньою мірою володіти двома мовами та методиками викладання цими мовами.

7.В процесі навчання має зберігатися паритет двох мов і двох культур.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бузовський А. В. двомовна освіта у школах США та Європи // Вісник Луганського державного педагогічного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. – № 6. – С. 189 – 194.
2. Ширин А. Г. Билингвальное образование в Германии: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – Новгород, 1999. – 155 с.
3. Department of the Secretary of State of Canada: education and cultural and linguistic pluralism. – 1985.
4. Housen, H. Contextual, Output and Operational Variables in Bilingual Education in Latvia // Intercultural Education. – 2002, Vol. 13, No. 4. – P. 393.
5. Mackey, W. A typology of bilingual education // Bilingual schooling in the United States: a coursebook for educational personnel. – 1976.– P.72 – 79.

Аннотация

В статье представлен обзор двуязычных программ, используемых в США, Европейском сообществе; описано специфику, виды, типологию и содержание программ; раскрыто содержание понятия «иммерсии» и ее виды; сосредоточено внимание на содержательных особенностях построения двуязычной программы с использованием американского жестового и словесного языков.

Ключевые слова: второй язык, двуязычная программа, иммерсии, первый язык, полное двуязычие, частичное двуязычие,

языковое погружение.

Summary

The review of the bilingual programs, that are used in the USA European community, are presented in the article; specific, types, typology and contents of the programs are described; the concept of “immersion” and its types are exposed. It is opened the

Keywords: bilingual program, second language, immersion, language immersion, first language, complete bilingualness, partial bilingualness.